

El *Manual digest* contra el *Politar andorrà*. Vides paral·leles?*

The Manual digest vs. the Politar andorrà. *Parallel lives?*

per Albert Villaró**

Fundació Andorra Recerca+Innovació

RESUM

El *Manual digest de les Valls Neutres d'Andorra* (1748), d'Anton Fiter i Rossell, i el *Politar andorrà*, de mossèn Antoni Puig (1764), són considerats els dos grans pilars de la historiografia andorrana, i també fonts fonamentals per al coneixement del funcionament de les estructures judicials i polítiques de les valls. Aquesta consideració s'hauria de matisar amb una lectura en paral·lel de les dues obres, que hauria de confirmar que el *Politar* és, en una proporció altíssima, una còpia reforçada del *Manual*, amb adaptacions –sobretot estilístiques– menors, i que les aportacions i modificacions que fa ni són substantives ni prou contundents per atorgar-li l'estatut d'obra original i ben diferenciada, tot i la gran popularitat que va tenir, fins i tot dins del Consell General de les Valls.

PARAULES CLAU

Andorra, Manual digest, Politar andorrà, Anton Fiter, Antoni Puig, historiografia, edat moderna.

ABSTRACT

The *Manual digest de les Valls Neutres d'Andorra* (1748) by Anton Fiter i Rossell and the *Politar andorrà* by the priest Antoni Puig (1764) are considered the two great pillars of Andorran historiography and also essential sources for understanding the operation of the judicial and political structures of the Andorran Valleys. This consideration should be qualified by a parallel reading of the two works, which would confirm that the *Politar* is to a large extent a reworked copy of the *Manual* with minor, mainly stylistic, adaptations. Its contributions and modifications are not sufficiently substantive or robust to afford it the status of an original and distinct work despite its great popularity, including in the General Council of the Andorran Valleys.

KEYWORDS

Andorra, Manual Digest, Politar Andorrà, Anton Fiter, Antoni Puig, historiography, modern age.

Recepció: 23/10/2023. Avaluacions: 22/12/2023, 16/03/2024. Versió definitiva: 28/06/2024.

* Aquest estudi es va presentar en el marc del Col·loqui Científic Manuals de Poder Històrics, que va tenir lloc a Andorra la Vella el novembre de 2022. L'autor voldria expressar un agraïment especial al coordinador del Col·loqui, el doctor Josep Capdeferro (UPF), per la iniciativa, la generositat i la gran implicació en l'organització d'aquella trobada.

** Albert Villaró, ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0004-9191-7400>.

Introducció

Tant el *Manual digest de les Valls Neutres d'Andorra*, d'Anton Fiter (1748), com el *Polítar andorrà*, de mossèn Antoni Puig (1764), són dos textos liminars de la historiografia i del dret andorrà. Publicats tots dos en forma manuscrita, però, van ser concebuts per ser utilitzats i consultats en un entorn molt acotat, el dels membres del Consell General. Qualsevol utilització fora d'aquest àmbit –i molt especialment la impressió– estava expressament desautoritzada, cosa que no va obviar el fet que se'n fessin còpies i traduccions clandestines, d'extensió i destinataris diversos. En aquest sentit, les dues obres constitueixen una certa anomalia en la pràctica habitual que trobem a les compilacions similars contemporànies, la majoria fetes amb la intenció d'aconseguir la màxima expansió i influència. L'esforç de recerca i compilació quedava, d'aquesta manera, circumscrit a les necessitats internes de la institució a la qual els dos textos estaven destinats.¹

Anton Fiter

Anton Fiter i Rossell va néixer el 1706 a Ordino. Era l'hereu de casa Rossell, una de les més potents i antigues nissagues de les Valls. La seva mare era la pubilla Agna Maria Rossell, i el pare un cabaler de cal Fiter d'Ares, a la vall de Cabó, a l'Alt Urgell. Després d'estudiar amb els jesuïtes del col·legi urgellenc de Sant Andreu, el 1725 es va matricular a la Universitat Sertoriana d'Osca. L'octubre del 1731 va obtenir el títol de doctor en drets i va tornar a Andorra. Va compaginar l'administració del patrimoni amb el càrrec de veguer del copríncep episcopal, que va ocupar a partir del 1737. Va morir sobtadament a Barcelona l'octubre del 1748, mentre enllestia el *Manual digest de les Valls Neutres d'Andorra*. No sabem del cert què feia a Barcelona, tot i que durant el procés de redacció del Manual havia consultat les principals biblioteques conventuals.²

El Manual digest de les Valls Neutres d'Andorra

Probablement per encàrrec del Consell General, Anton Fiter va començar a redactar el *Manual digest de les Valls Neutres d'Andorra* cap al 1740. Quan va morir, el manuscrit estava pràcticament enllestit, és la minuta que es va conservar a l'arxiu de

1. Sobre el concepte d'autoria i la difusió de textos legals similars, vegeu l'article de Laura BECK «The Diffusion of Law Books in Early Modern Europe: A Methodological Approach», dins *Spatial and Temporal Dimensions for Legal History*, Massimo Meccarelli i María Julia Solla (ed.), Frankfurt, Max Plank Institute for European Legal History, 2016, 195-239.

2. ANTON FITER I ROSSELL, *Manual digest de les Valls Neutres d'Andorra*, Albert VILLARÓ (ed.), Andorra la Vella, Aloma – Consell General de les Valls d'Andorra, 2018. Aquesta edició crítica està acompanyada per la biografia d'Anton Fiter i d'una àmplia bibliografia sobre el Manual. La primera edició va ser una reproducció en facsimil amb la transcripció, encarada, del text: ANTONI FITER I ROSSELL, *Manual Digest de las valls Neutras d'Andorra*, Lúdia ARMENGOL (dir.), Andorra la Vella, Consell General de les Valls d'Andorra, 1987.

casa Rossell d'Ordino.³ El Consell en va fer una còpia, que es guardava a l'Armarí de les Sis Claus, que era consultada en cas de dubtes i, de la qual, en la sessió del Consell de Sant Tomàs, el 21 de desembre, en llegien les Màximes.⁴ El Manual era, des del seu plantejament inicial, una obra molt ambiciosa. En el frontispici manifestava que tractava «de sa antiguitat, govern i religió, de sos privilegis, usos, preeminències i prerrogatives». Al pròleg, l'«Advertència preludeial», Fiter es planyia de l'absència d'estudis previs i es lamentava d'haver hagut d'explorar terrenys desconeguts per poder articular un discurs historiogràfic potent que fos capaç de defensar la sobirania andorrana davant les pretensions i els dubtes que tenien les noves autoritats borbòniques espanyoles –aquest era el context històric en què es va redactar.

Els sis llibres del Manual digest de les Valls Neutres d'Andorra

El *Manual digest* s'organitza en sis llibres. El primer tracta «De la naturalesa, situació, domini, govern i religió de les Valls d'Andorra». És el que té un caràcter històric més marcat –tot i que a la resta dels llibres les referències històriques sempre hi són presents, en especial al cinquè. Als primers capítols s'hi tracta l'etimologia (Andorra és un topònim aportat pels generals de Carlemany, per la similitud amb l'Andor que apareix a la Bíblia), dels límits i, sobretot, de la pertinença de les Valls a Catalunya, malgrat que no ha estat mai subjecta a les seves lleis. A partir del capítol cinquè (i fins l'onzè), Fiter va elaborar una història de les Valls que s'iniciava amb la conquesta per Carlemany –que les va alliberar dels musulmans– i amb una segona conquesta, la de Lluís el Pietós, que els va expulsar per segona vegada després que hi haguessin buscat refugi. Després d'aquesta segona intervenció franca, l'emperador va repoblar les Valls l'any 805 amb homes lliures i va encomanar la defensa de les Valls al comte de Barcelona. No obstant això, el 819, Lluís el Pietós va cedir Andorra al bisbe Sisebut amb motiu de la consagració de la nova catedral de Santa Maria d'Urgell. Malgrat això, el successor del Pietós, Carles el Calb, va donar el 843 el domini suprem d'Andorra al comte Sigfrid d'Urgell –com a recompensa per haver-lo ajudat en la guerra contra els normands–, i els comtes van esdevenir senyors sobirans d'Andorra, tot i que aquest fet contradeia la donació de les Valls als homes d'Andorra (el 805) i a l'església d'Urgell (el 819). Segons Fiter, el comte Ermengol VIII d'Urgell va reconèixer aquesta contradicció del 1203, i Ermengol X va confirmar el domini episcopal sobre les Valls el 1287.

Les pretensions dels Foix sobre Andorra van arrencar el 1194, quan el bisbe Bernat de Castelló va demanar auxili a Ramon Roger de Foix per defensar els drets episcopals contra el comte Ermengol VIII d'Urgell. Després de dècades de tensions, el 1277, en el pontificat de Pere d'Urtx, Roger Bernat III de Foix va posar

3. Arxiu Nacional d'Andorra (ANA), CR 40572. La minuta, l'original escrit majoritàriament per Anton Fiter i Rossell, es va conservar a l'arxiu de Casa Rossell, fins que tot el fons va passar a l'Arxiu Nacional d'Andorra el 1996. D'aquesta minuta procedeix l'edició crítica del *Manual digest* del 2018.

4. ANA, ASC L 39. Aquesta és la versió que va servir de base a l'edició del 1987.

setge a la Seu i va coaccionar el bisbe i els canonges per obtenir una sèrie de concessions sobre Andorra, que van cristal·litzar en el pariatge del 1278, que establia el domini indivís de les Valls i l'establiment d'un sistema compartit d'administració de justícia. Aquesta és, doncs, la primera interpretació històrica de l'origen de la cosenyoria andorrana, que ha estat modificada posteriorment, sobretot amb la introducció d'una variable essencial que Fiter no va considerar, que és la venda de tots els drets sobre Andorra que el comte Ermengol VI va fer al bisbe Pere Berenguer pel preu de 1.300 sous, l'any 1133, un document que no va començar a ser considerat fins que Joaquim Miret i Sans el va treure a la llum el 1918.⁵ Els dos capítols finals del llibre primer tracten de la neutralitat de les Valls –que no són ni franceses ni espanyoles– i de la religió catòlica, «corona de les Valls», amb mencions a la introducció de la Inquisició a Andorra i a l'aplicació del delme.

El llibre segon descriu els agents i els procediments de l'administració de justícia (funcionament del Tribunal de Corts, nomenament i atribucions dels veguers, jutge, batlles, saigs, capitans, deseners, porters, nuncis...). Fiter fa una descripció detallada del funcionament de les estructures judicials, un sistema complex i multicèntric, perquè cada instància susceptible de poder impartir justícia té el seu paper específic en el complex dibuix del sistema, mitjançant la descripció detallada de procediments i competències de tots i cadascun dels agents, des d'una perspectiva generalista i sense caure en el comentari d'exemples particulars. La visió de Fiter se centra en la descripció de les figures i les competències dins del circuit, amb la voluntat de fixar els límits de les actuacions de cadascun i proporcionar una guia de funcionament clara per al futur. Aquest llibre acaba amb un capítol dedicat a l'organització i el funcionament de l'escrivania pública de les Valls. La figura del notari –que es va definir en els acords del segon pariatge, el del 1288, és especialment transcendent per al bon funcionament de les institucions.

El Consell General –o Consell de la Terra o dels Vint-i-Quatre–, que és «tan antic com lo habitat hòmens en les Valls d'Andorra», és el protagonista del llibre tercer. Se'n descriu la composició, les atribucions, el funcionament, el calendari i el contingut reglat de les sessions ordinàries. Tracta també de l'arxiu del Consell, instal·lat a l'Armari de les Sis Claus, «la cosa més necessària per a la conservació i custòdia de títols, privilegis i papers i demés coses», que en el moment en què escrivia tenia els documents «embolismats i fets una confusió», amb molts papers extraviats. Fiter proposa un model d'organització i de funcionament, amb una relació detallada de les obligacions de l'arxiver. Per acabar el llibre, fa un recompte dels privilegis que han anat acumulant les Valls al llarg del temps, atorgats pels poders veïns.

El quart llibre està dedicat a protocols i cerimònies: què s'ha de fer quan puja un veguer o el bisbe a Andorra a jurar els privilegis, i també quin és el procediment que s'ha d'observar durant la lectura de les sentències criminals majors, les tortures i les execucions.

5. Joaquim MIRET I SANS, *Noves y documents inèdits sobre la familia senyorial de Caboet: y la qüestió d'Andorra*, Barcelona, Casa de la Caritat, 1918; Cebrià BARAUT, «Els orígens de la senyoria episcopal d'Andorra», *Estudis d'Història Medieval* V, 1972, 3-30.

El cinquè llibre és una llista dels senyors d'Andorra des dels orígens del bisbat d'Urgell i del comtat de Foix. L'episcopologi d'Urgell és incomplet, i acaba amb el bisbe Capella (mort el 1609). El dels comtes de Foix arriba fins a Lluís XIV.

Les «Màximes cristianes de verdadera política i sòlida prudència, les més útils per la conservació de l'estat de les Valls d'Andorra» formen el llibre sisè. Són cinquanta-cinc màximes o aforismes glossats, d'influència jesuítica,⁶ on es donen consells de govern i comportament per als patricis a qui anava destinat. Tracten qüestions molt diverses: l'aprovisionament de blat, els nomenaments de càrrecs, el comportament polític (amb una deliciosa apologia de fer l'andorrà, que és «tolerar i fer del desentès a fi d'evitar danys o lograr profits»). Aquest sisè i darrer llibre ha estat, de llarg, el que més influència ha tingut en les formes andorranes de fer política. El llibre sisè acaba amb un breu resum de tota l'obra, conscient de les dificultats que tindrien els consellers per llegir-la íntegrament: «Perquè no és fàcil a totes les persones de Consell llegir tota l'obra, com també a qualsevol seria bastantment punible».

Fiter va prohibir expressament que el *Manual* es publicués, per no donar als adversaris d'Andorra elements per a combatre-la. Només volia que hi hagués sempre una o dues còpies en bon estat per a la consulta dels consellers generals.

Esta obra deu quedar manuscrita, en una, dos o tres còpies en sos arxius [...] sens donar-la a la impremta. [...] Ab tot, no és bo que la ciència del govern, política, economia i regiment de les Valls se fàcia comuna i vulgar als forasters.⁷

Malgrat això, ben aviat van començar a proliferar còpies clandestines, i fins i tot traduccions al castellà, com la que va encarregar el comissionat del govern espanyol a Andorra Bonifacio Ulrich el 1848, i que va trametre al capità general de Catalunya en un context d'una forta intervenció de les autoritats espanyoles a Andorra per limitar el caràcter de les Valls com a santuari carlí.⁸

El Politar andorrà de mossèn Antoni Puig

Si Anton Fiter i Rossell havia sorgit d'una de les cases més potents del país i s'havia educat com ho feien les elits andorranes de l'època, ben diferent és el cas d'Anton Puig, de qui se sap poca cosa i, en qualsevol cas, té un origen i una trajectòria molt allunyada de la de l'autor del *Manual digest*. Tot i que el seu nom no apareix

6. Joan MASSA, «El Manual digest: memòria i futur», dins FITER, *Manual...*, XXVIII, situa les màximes dins de la tradició de la literatura simbòlica del Segle d'Or espanyol.

7. FITER, *Manual...*, 9.

8. VILLARÓ, «Estudis...», LXIV. Hi ha un resum del llibre primer a la Real Biblioteca del Palau Reial de Madrid (RB, ms. II, 1227, fol. 67-75; una còpia parcial a la Biblioteca de Montserrat, feta per Ignasi Pallerès el 1824, i una altra còpia feta cap al 1827 que és a la Delegació Permanent de la Mitra. La traducció al castellà de Bonifacio Ulrich no es conserva, malgrat que totes les referències ho asseguraven, a la Biblioteca Episcopal del Seminari de Barcelona, tot i que a l'Arxiu Nacional d'Andorra n'hi ha una còpia microfilmada. FITER, *Manual*, LX.

als llibres sacramentals de la parròquia d'Andorra, va néixer a Escaldes el 30 de març del 1729 i hi va morir el 1805. Era d'una família pròspera de paraires, la protoindústria tèxtil andorrana, i va ocupar durant molts anys un benefici, dotat pels Puig, a l'església de Sant Pere Màrtir d'Escaldes.⁹ El 1788 va ser el guia de Francisco de Zamora, alcalde del crim de l'Audiència de Barcelona, que va fer un viatge per establir una xarxa d'informadors al llarg de la frontera amb França. Puig va ser el principal informador de Zamora a Andorra. Amb ell van fer l'ascensió al Casamanya el 5 de setembre, des d'on Puig diu que va dibuixar el mapa d'Andorra que avui és entre els materials que Zamora va recollir, i van mantenir correspondència durant els anys posteriors, fins i tot quan Puig va deixar temporalment les Valls per anar a fer de capellà a casa Coix d'Alins.¹⁰ Va ser també qui va respondre al famós qüestionari que don Francisco va enviar a totes les entitats jurisdiccionals catalanes.¹¹

El manuscrit del *Polítar andorrà* està datat el 1764, setze anys més tard del *Manual digest* i de la mort d'Anton Fiter.¹² De l'obra s'han conservat un esborrany i tres còpies. L'esborrany va ser adquirit el 1976 en un llibreter de vell de París. Les còpies, del segle XIX, són a la biblioteca del Col·legi d'Advocats de Barcelona, a l'Arxiu del Ministeri de Justícia Francès i la tercera als Arxius Departamentals dels Pirineus Orientals.¹³ La primera pregunta que ens hem de fer és quina va ser la necessitat d'escriure el *Polítar*, una obra que, com veurem, és, en una altíssima proporció, una reescriptura del *Manual digest*, amb extenses parts copiades íntegrament. Ben cert és que, ja des del començament, Puig ho va reconèixer sense embuts:

Tret molta part de les sublimes obres del Molt Il·lustre Doctor Anton Fiter y Rossell de Ordino, y part dels Arxius de l'Il·lustre Concell de la Vall, est present any 1763, per lo Reverent Anton Puitg.¹⁴

No hi ha cap indicatiu que vinculi la redacció del *Polítar* amb un encàrrec formal del Consell, sinó que tot sembla apuntar que va ser una iniciativa particular de mossèn Puig, que volia aportar una nova lectura del *Manual* amb algunes actualitzacions

9. Antoni PUIG, *Polítar andorrà*, Ignasi BAIGES (ed.), Andorra la Vella, Consell General de les Valls d'Andorra, 2016. La primera edició és del 1978: Antoni PUIG, *Polítar andorrà*, Lúcia ARMENGOL, Manuel MAS i Antoni MORELL (ed.), Andorra la Vella, Consell General de les Valls d'Andorra, 1978.

10. «Carta geographica de las Valls Neutras d'Andorra; part de Cerdanya; comfins de Pallas, y del comptat de Foyx. Descrita per Anton Puitg, prevere de les Caldes de dites Valls. Any 1778». El mapa es conserva en el volum que té el títol *Memorias para la historia de los pueblos de Cataluña y principalmente de los valles de Andorra* (Madrid, Palau Reial, Real Biblioteca, ms. II 1227). Albert VILLARÓ, «L'enigma Zamora», dins *Francisco de Zamora. Diari de viatge – Diario de viaje*, Andorra, 1788, Andorra la Vella, Ministeri d'Afers Exteriors, 2004.

11. Francesc OLIVÉ i Susanna VELA, «Les respostes de les Valls d'Andorra al qüestionari de Francisco de Zamora (1788)», *Quaderns d'Estudis Andorrans* 6, 1994, X-X.

12. ANA, ASC Sobre el títol, amb el curiós hàpax «polítar», una explicació plausible és que derivi de la paraula llatina *politus* («net», «refinat», «polít»), al qual es va afegir el sufix instrumental *-ar* (per a una «Andorra refinada»).

13. PUIG, *Polítar*..., 103.

14. PUIG, *Polítar*..., 103.

del contingut, reescriptures i retocs en l'estil, la incorporació de documentació complementària i petites modificacions en l'estructura. Tal vegada Puig va aprofitar la consigna de Fiter, que va estipular que hi hagués còpies arxivades del *Manual* per evitar-ne el desgast. Però una cosa és una còpia i una altra de ben diferent una adaptació, signada per l'adaptador. I si, com veurem més endavant, hi ha alguna diferència menor però sensible entre el contingut de les dues obres, l'aposta personal sembla la més plausible. En qualsevol cas, el *Politar* va entrar de seguida dins del corpus d'obres de consulta del Consell i fins i tot podria dir-se que va ser més citat i utilitzat que no pas el *Manual*, al qual potser li pesava més la solemnitat del seu origen. Per augmentar encara més aquesta confusió, cap al 1797 mossèn Puig va escriure una altra versió del seu *Politar*, a la que, per augmentar la confusió, va titular *Manual digest*, i que sembla que començava amb una història de la devoció a la Mare de Déu de Meritxell.¹⁵

El *Politar* discorre per aquella frontera difusa i incòmoda entre l'homenatge, la còpia i el plagi. Aparegut només quinze anys més tard que el *Manual digest*, va ocupar el seu lloc entre els textos jurídics andorrans, potser per la fama que era una mica més entenedor que el seu antecessor.

L'estructura del Politar andorrà

L'estructura del *Politar* segueix molt fidelment la del *Manual digest*. Tanmateix, hi ha dues diferències sensibles respecte al model. En primer lloc, la divisió del llibre cinquè en dos: un dedicat només als bisbes d'Urgell –el cinquè llibre, que amplia l'episcopologi de Fiter i arriba fins a Francesc Fernández de Xàtiva, proclamat el 1767– i el sisè, consagrat als comtes de Foix (fins a Lluís XV). Com veurem, on s'aparta d'una manera substancial del *Manual digest* és al llibre setè, i en els apèndixs documentals.

Hi ha també alguna diferència d'estil. A l'«Advertència preludial», Puig va fer una glossa de l'esforç pioner de Fiter:

Escrigué esta magnífica obra nostre Rossell ab un estil molt clar, defugint tota hipèrbola y figuras, prenent solamén lo pur gra, coadunant-se al geni dels patricis, fugint menudèncias y abessant la veritat massissa, de modo que se porie donar a la impremta y als ulls de tot lo món.¹⁶

També va desplegar el sumari en tota la seva extensió –un sumari que és incomplet al *Manual*.

El llibre primer, en canvi, és una còpia gairebé literal de l'obra de Fiter. Al llarg del *Politar*, Puig no va copiar les notes marginals i generalment incorporava les

15. VILLARÓ, «Estudis...», LXIV. Ignasi FITER, *Historia y novena de Nostra Senyora de Meritxell, patrona general de las Valls d'Andorra, venerada en lo seu santuari situat en lo terme de la parroquia de Canillo*, Barcelona, Tipografia Catòlica, 1874.

16. PUIG, *Politar...*, 107.

referències bibliogràfiques o documentals en el cos del text. Al capítol 11 del llibre primer hi va dibuixar l'escut de les Valls –que Fiter només va descriure–, i al capítol 13 («Corona de les Valls d'Andorra és la religió catòlica romana») va dedicar un espai més gran a la descripció dels delmes que es pagaven a Andorra, parròquia per parròquia, prenent com a font el capbreu redactat el 1716 pel notari Josep Areny.

Al llibre segon i al tercer va continuar amb la tònica del primer: una reescriptura de l'original, amb modificacions molt menors del text, fins al punt que es pot considerar una obra fidelment inspirada en el *Manual* (amb la mínima –però significativa– excepció que comentarem al punt següent). Va retallar la introducció del capítol sisè del llibre tercer, dedicat a les «prerogatives, privilegis i exempcions que gosen les Valls d'Andorra». Puig també va distingir els privilegis episcopals dels del comte. I, en l'epígraf sobre els drets i privilegis adquirits amb el regne de França, va interpolar continguts –una dotzena de documents– extrets del «llibre de pergamí de la Vall», que és el «Liber in quo sunt inserta privilegia consessa per dominos comites Fuxi», el conegut també com «Llibre de privilegis de les Valls d'Andorra».¹⁷ En el llibre quart, el dels «cerimonials de les funcions regulars en què intervé lo Comú de les Valls», els paràgrafs esporgats són més nombrosos. Tot i que no hi ha cap modificació en l'essència, sí que hi va introduir alguna alteració menor de l'ordre en què apareixien, però que en res no va invalidar les exposicions de Fiter.

En el llibre cinquè, el de l'episcopologi, Puig hi va introduir dos bisbes anteriors a Sant Just: sant Ctesifont i sant Urbici, màrtir, i en va afegir d'altres que no apareixien al *Manual*: Maureolo, Egigano, Urbicio II, Ingilbert, Wisado, Pere de Castellet, Joan Dimas Loris, Miquel Geroni i, a partir d'Andreu Capella, va completar i ampliar la relació que Fiter havia deixat inacabada.

La discrepància del llibre tercer

És molt més significativa, però, la deriva que hi ha entre el *Manual digest* i el *Polítar* andorrà a l'hora de tractar un dels «Dubtes o qüestions» del llibre tercer, que és una mena de guia pràctica sobre les competències i atribucions del Consell General. La primera de les qüestions aborda la capacitat que tenien els prínceps per revocar decisions preses pel Consell. L'ambigüitat de la redacció de la pregunta de la minuta, on semblaria que hi faltava una negació perquè acabés de tenir tot el sentit, va ser corregida per l'actuació de l'escrivà de l'exemplar de les Sis Claus, mentre que mossèn Puig la va girar del tot per sostenir el contrari del que semblava que postulava Fiter:

Minuta (ANA CR 40572)¹⁸

Si los prínceps ¿poden o no, ab contrari privilegi, revocar un estatut, ordinació o arrest fet per lo Consell General, tant per via d'apel·lació com per

17. ANA, ASC 11.

18. FITER, *Manual...*, 238.

via de queixa, de què lo estatut, ordinació o arrest és injust, com per via de providència? Diria que no, per ser cert que als prínceps los queda llibre semblant revocació per ses regalies.

Còpia de l'Armari de les Sis Claus (ANA, ASC L 39)

Si los prínceps ¿poden o no, ab contrari privilegi, revocar un estatut, ordinació o arrest fet per lo Consell General, tant per via d'apel·lació com per via de queixa, de què lo estatut, ordinació o arrest és injust, com per via de providència? Diria que no, per ser cert que als prínceps no los queda llibre semblant revocació per ses regalies.

*Politar andorrà*¹⁹

Si los prínceps poden o no, ab contrari privilegi, revocar un estatut, ordinació o arrest fet per lo Consell General, tant per via d'apel·lació com per via de queixa, de què lo estatut, ordinació o arrest és injust, com per via de providència? Diria que sí, per ser cert que als prínceps los queda llibre semblant revocació per ses regalies.

La implicació d'aquesta discrepància és, sobre el paper, significativa, i suposa que els coprínceps poden vetar decisions del Consell General. En la pràctica, i fins a l'entrada en vigor de la Constitució del 1993 i la separació efectiva de poders, els coprínceps, a través dels seus representants (els veguers i, més tard els representants permanents), controlaven les accions polítiques del Consell General que afectaven directament els seus interessos, podien revocar les decisions que prenia el consell i fins i tot –en casos excepcionals– tenien la capacitat de dissoldre'l.²⁰ Per tant, aquesta lectura contradictòria no va suposar, en la pràctica, cap alteració ni discussió significativa i, de fet, no va ser detectada fins a l'edició del *Manual* del 2018.

El llibre setè del Politar andorrà

Tot el llibre setè del *Politar* és la traducció d'un memorial escrit en castellà pel bisbe Catalán de Ocón en visita pastoral a Tremp, el març del 1762, titulat «D'on i de qui han dimanat moltes gràcies tenen les Valls d'Andorra». En el manuscrit ocupa unes vint-i-quatre pàgines. El text és un resum dels tres estats pels quals ha passat el govern de les Valls, i què és el que han d'entendre veguers i prohoms.

19. PUIG, *Politar...*, 335.

20. Sense haver-nos de capbussar en moments remots de la història d'Andorra per trobar exemples, els coprínceps van dissoldre el Consell després de l'anomenada «revolta dels Joves», del 1933, en la qual un grup d'andorrans van pressionar el Consell General perquè proclamés l'accés al sufragi universal per a tots els homes majors de vint-i-cinc anys, fossin o no caps de casa. PAU CHICA, *Andorra i la Guerra Civil Espanyola*, Aloma Editors, Andorra la Vella, 2022, 59-60.

És, en essència, una reescriptura de la teoria d'Anton Fiter sobre els orígens de la sobirania d'Andorra, on l'aportació principal de l'autor és l'accent que va posar sobre el domini –il·legítim, segons el bisbe Catalán– dels comtes d'Urgell sobre Andorra, un extrem que Fiter també va tractar però sense donar-li una importància especial.

El primer estat és el del nou establiment després de la destrucció pels moros i la restauració per Lluís el Pietós; el segon, el del domini absolut del bisbe d'Urgell, a partir del 819, amb la interferència il·legítima dels comtes d'Urgell a partir de la donació de Carles el Calb del 843, i que no es va acabar fins al 1230, amb Aurembiaix d'Urgell. El tercer estat va ser el que va sorgir després del Pariatge del 1278, vigent fins al moment de la redacció del text.

A aquest resum de la història de la sobirania andorrana segueixen les respostes, en castellà, a cinc preguntes que, relatives al govern de les Valls, havia formulat el Consell General al bisbe, sobre la funció dels raonadors, els drets de pesca, de la fonda, la custòdia de presoners i la possessió d'armes.²¹ Puig, en aquest cas, com en de les altres interpolacions, es va limitar a copiar literalment els documents, procedents de l'Armari de les Sis Claus.

El llibre vuitè i els apèndixs del Politar

El darrer llibre del *Politar* recull la còpia de les cinquanta-cinc màximes del *Manual digest*. Entre el manuscrit original de Fiter, la còpia contemporània que era a l'Armari de les Sis Claus i el *Politar* de Puig hi ha una gradació de diferències que, com en el joc del telèfon, fan que la lectura de Puig sigui radicalment diferent de la de Fiter. Així, en el comentari de la màxima 36, on es considera si les Valls són súbdites de la corona espanyola («Portar-se les Valls amb igualtat, tant respecte a França com a Espanya; parlar bé i assistir a una i altra corona», la minuta manuscrita de Fiter diu:²²

Les Valls d'Andorra tenen gran i suma dependència de les dos corones: de França, com a vassalls del senyor comte de Foix; d'Espanya, per lo comerç i per la protecció de dites Valls que tenen los reis catòlics com a súbdites i vassalles dels il·lustríssims senyors bisbes d'Urgell, súbdit[s] i vassall[s] (de la manera que se puga dir) de dit rei. Així que se procurarà en tot temps no fer a les dites Valls odioses a ninguna de les dos corones, ni en obres ni paraules.

La còpia del *Manual* custodiada a l'Armari de les Sis Claus diu:

Les Valls d'Andorra tenen gran y summa dependència de les dos corones. De França, com a vassalls del senyor comte de Foix; d'Espanya, per lo

21. Cebrià BARAUT, «Lleis referents a les Valls d'Andorra promulgades pels coprínceps episcopals durant els segles XVII–XX», *Quaderns d'Estudis Andorrans* IV, 1979, 505-557.

22. FITER, *Manual...*, 395.

comerç i per la protecció de dites Valls que tenen los reis catòlics com a súbdites i vassalles (de la manera que se puga dir) de dit rei. Així que se procurarà en tot temps no fer a les dites Valls odioses a ninguna de les dos corones, ni en obres ni paraules.

Les implicacions del canvi de redacció són clares: la intenció de Fiter era deixar establert que eren els bisbes els vassalls del rei, no les Valls, mentre que la còpia contemporània converteix tots els andorrans en súbdits. Puig, en canvi, recupera la lectura inicial de Fiter, la que és continguda a la minuta, i afegeix el matís sobre la importància del comerç amb les dues monarquies («sens lo qual no-s pot absolutament passar»):²³

Les Valls d'Andorra tenen gran y summa dependència de les dos corones. De Fransa, com a vassalls del senyor comte de Foyx; d'Espanya per lo comers, sens lo qual no-s pot absolutament passar, y també com a vassalls de l'Il·lustríssim Senyor Bisbe d'Urgell, súbdit y vassall, de la manera que se pot dir, d'Espanya. Y ayxí procuraran les Valls no fer-se en ningun temps odiosas ab les dites corones ni en obras, ni paraules.

En les màximes hi ha una altra discrepància d'ordre. Al *Manual* la màxima 44 és la 46 del *Politar*, i viceversa.

Abans del resum que tanca l'obra –i que mossèn Puig també va copiar gairebé literalment–, el *Politar* va incloure la còpia d'una «Instructa als senyors batlles per sa administració de justícia», elaborada durant les Corts del 1740, on es descriu el procediment per a les causes civils i criminals. A continuació del «Resumen de la present obra», el *Politar* incorpora un recull de documents, que no apareixen al *Manual*.

En primer lloc, hi ha una còpia del document de presentació al comte de Foix de la ratificació que va fer el papa Martí IV del pariatge del 1278, en una còpia conservada a l'Armari de les Sis Claus. Tot seguit, Puig va copiar la transcripció del pariatge, a partir d'una còpia del 1552 que hi havia a l'Armari de les Sis Claus.²⁴ Finalment, el *Politar* es tanca amb la còpia d'un curiós document, del qual no tenim l'original, i que és obra, precisament, del doctor Fiter, en una finta admirable que tanca l'homenatge-plagi de mossèn Puig amb brillantor: «Una carta que escrigué lo doctor Anton Fiter i Rossell al Consell d'Estat, ab 24 hores, exposant en lo breu què conté la Vall d'Andorra». Aquesta carta, probablement escrita en resposta a una demanda d'informació del Consell d'Estat de Felip V, és, a grans trets, un esbós del discurs històric del llibre primer del *Manual digest*, organitzat de manera succinta, en paràgrafs breus, per fonamentar l'argumentació. Els documents finals que es van incorporar al *Politar* van ser la resposta del bisbe Desbach, el 1662, a una petició del Consell sobre política monetària. En tots els casos, Puig va incorporar al

23. PUIG, *Politar...*, 535-535.

24. ANA, ASC, 1037 i 1029.

seu *Polítar* diversos escrits, d'orígens variats, amb l'objectiu d'enriquir el text i, en certa mesura, distanciar-se del *Manual*, ni que fos amb aportacions alienes.

Com a conclusió

Amb una història paral·lela, on les interferències, interpolacions i confusions entre els dos textos han estat freqüents, la reputació del *Polítar andorrà* de mossèn Antoni Puig ha fet que s'erigís en una obra amb valors similars als del *Manual digest de les Valls Neutres d'Andorra* del doctor Anton Fiter i Rossell, i són considerats com dos dels monuments no només de la historiografia andorrana, sinó que també van ser àmpliament utilitzats com a fonts de dret consuetudinari. En realitat, les diferències que hi ha entre l'original fiterià i l'homenatge-còpia-adaptació-ampliació de mossèn Puig no justifiquen que se la consideri, en propietat, una obra prou original per ser contemplada tota sola, sense obviar que va ser redactada a l'ombra gegantina del *Manual digest*. Les diferències principals entre les dues obres són, sobretot, aportacions i interpolacions alienes a Puig, que va actuar, en aquest sentit, com a simple copista i transmissor: el llibre setè, amb el text històric del bisbe Catalán, i l'apèndix documental, on destaca la transcripció d'un esbós de la doctrina històrica d'Anton Fiter, aquella carta escrita en vint-i-quatre hores per respondre a les demandes del Consell d'Estat.

El gran mèrit de l'obra de Puig és, precisament, haver gaudit de més popularitat que no pas el *Manual*: va ser la primera de les dues a ser editada i, en general, en l'imaginari de la història política andorrana ocupen espais contigus en la mateixa posella.